ئامادەبوون و دڵەڕاوکێی شیعری ژنان لە جەستەی زمانی کوردیدا

نووسینی: هەندرێن

وەرگێڕانی لە عەرەبییەوە: ڕۆژنامەی ئاسۆ

دوان لەمەڕ ئافراندنی ژن و پیاو شتێکی نوێ نییە، ئەم ئاخاوتنە جیهانێکی سروشتی و مرۆڤی فرە چەمک و ڕەهەند دەخولقێنی. ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ سەرەتای تازەگەریی و دۆزینەوەکانی "چاخی ڕۆشنگەری"، لۆژیکی ئەقڵ کە بە هەموو کەرەسە زانستییەکانیەوە دەستی کرد بە توێژینەوەی بوونی مرۆڤ بە هەموو بوونی خۆیەوە. یا وەکوو میشل فۆکۆ لە کتێبی "مێژووی جنسییەت"دا دەڵێ مرۆڤ لە چاخی شازدەهەمدا دۆزرایەوە و ناسرا، بەڵام ڕەگەز و جنس لە چاخی هەڤدەهەمدا دۆزرایەوەو ناسرا. هەرچەندە کە لێرەدا مەبەستی ئێمە ئەمە نییە و نامانەوێ لەم بارەیەوە قسە بکەین. بابەتەکەمان ئێستا لەم بازنەیەدا ناخولێتەوە. دەبا لە هەڵبەست و شیعری ژنانی کورد رابمێنین، کە چۆن دەنگیان گۆڕا و لە گەروویانەوە هەڵکشا و بوون بە چریکەیەکی بە کۆمەڵی و سنوورەکانی زمان دەبەزێنن و بەڵگەکانی خۆیان لە زمانی عەرەبیدا دەبیننەوە. دیارە کە ئەم بەشە هەموو دەنگەکانی شیعری ژنانی کورد ناگرێتەوە، بەڵکوو لەسەر بەشێک لەوان ئیست دەکا. ڕەنگە هەندێ دەنگی شاعیرانەی ژنان هەبێت کە لەم بەشەدا ئامادەنین یان ئەوانەی کە وەیاد نەهاتوونەتەوە، کە ژنانەیی و سێبەری ڕەگەز زۆر بەسەریاندا زاڵ بێت و پڕا و پڕ بن لەم سیفەتانە. کەسانێکی وەک "سارا فەقێ خدر، ڕۆژ هەڵەبجەیی، برووسکە دۆسکی.. هتد" ئامادەنەبوونیان لێرەدا دەگەڕێتەوە بۆ دژواریی پەیداکردنی دەقەکانیان.

ئامادەبوونی ژنان لە ڕووبەری ئەدەبی کوردیدا دەگەڕێتەوە بۆ ساڵانی حەفتا یا دوای ڕزگارکردنی کوردستانی باشوور لە ڕژێمی سەدام. دیارە مەبەست لەم ئامادەبوونە ئامادەبوونێکە بە ئەندێشەی ژنانەوە، نەک ئامادەبوونێکی چەشنی، چونکە مێژووی سیاسی کورد و تەمەنی ئافراندنی کوردی لە ئامادەبوونی ئافرەت خاڵی نییە.

هەر لەم ڕەوتەدا "یارییە" شیعرییەکانی مەستوورە کە لە سەردەمی میرانی باباندا دەچریکێنێ، دەبینین و دەخوێنینەوە. هەروەها لەگەڵ پیاوانە بوونەکەی نالی کە لەم چاخەی خۆماندا دەیبینین.

سنووربەندانەکان و کایەکانی مەستوورە هاوکات و ساتە لەگەڵ خوشکەکانی ئێستای دیکەی کە پڕن لە مەترسی و هەڵچوون و توندی. چونکە مەستوورە لە نووسیندا ژیاوە بە دوور لە مۆدەکانی ڕۆژ و ئایدۆلۆژیاکان. مەستوورە چرکە شیعرگەلێکی بۆ جێهێشتووین کە ژنانە و زیندوو و بزۆزن هەروەک شیعری ژن بەشێوە و سیفەتی خۆی یا بەمیکیاژو دەستسازو بزەککراو.

ئەم دیمەنە ژنانە شیعرییە بەدەست خوشکە هاوچەرخەکانی لێرە و لەوێ دەست دەکەون و هەن، چونکە شیعری ژنانەی کوردی ئێستا هەروەک زۆری لە شیعری ژنانەی دنیای ئیسلام لە دەست کۆیەک خەسار و گرفت دەناڵێنێ، وەک: ئایدۆلۆژیاو قوتابخانە ئەدەبییە جۆراوجۆرەکان کە لەلایەن پیاوانەوە دروست کراون و خوڵقاون، هەروەها بزووتنەوە ئایدۆلۆژییەکانی وەک "فێمێنیزم" یان بزاوتی ژنان کە ئەندێشە و بۆچوونی ئەم بزووتنەوانە هەر هەمووی لە رۆژئاواوە هاتوون و گوازراونەتەوە. ئەم بیرو ئەندێشانە زۆربەی کات لەلایەن ژنی وڵاتی ئێمەوە نە بەکاردێن و نە بەشێوەیەکی بەرچاو خزمەت دەکرێن. ئەم گرفتە دەگەڕێتەوە بۆ ئەو سوڕمانە گەورەیەی پیاو و چۆنییەتی مامەڵەکردنی لەگەڵ ئەو بیرانەی کە بەزۆرەکی لە رۆژئاواوە دەکرێت و دێن. ژنیش لێرەدا دوچاری ئەو کۆسپە گەورەیە دەبێتەوە. لەلایەکی ترەوە ژنی کورد لە هەوڵی نووسینەوەدا تێدەکۆشێ و بەشێوەیەکی هۆشیار و ناهۆشیار خۆ دەخاتە زیندانی لاساییکردنەوە لە شاعیرە "گەورەکان"ی پیاو. نموونەمان مەهاباد قەرەداغییە کە زۆرترین ئەزموون و تەمەنی لە نووسیندا هەیە. ئەو کە بە سەرەتایەکی تووندەوە دەستی پێکرد، لە روویەکیشەوە وەک پیاوان دەنووسێ، یان هەوڵ ئەدات کە بەشێوەی شاعیرە پیاوەکان باس و وەسفی شتەکانی ژیان و سیاسەت بکات، ئەویش وەک پیاوە "بەناوبانگەکان"ی شیعری کوردی، بەشێوەیەکی دیاریکراو هەوڵ ئەدا هەر ئەو کەرەسانە بەکاربێنێ کە شێرکۆ بێکەس بەکاریان دێنێ. لە ئەزموونە لاساییکراوەکانی خۆیدا رەخنە و پەرەپێدراوی رەچاو ناکات.

لەم دواییانەدا مەهاباد، لە بری خوێندنەوەی ژنە شاعیرەکان، دەستی داوەتە خوێندنەوەی هۆنراوەکانی شێرکۆ بۆئەوەی لە شیعری شێرکۆدا ژنانەیی راو بکات. لە گرفت و خەسارەکانی تری شاعیرانی ژنی کورد هەژاریی پێشخوانی ئاوەز و ئەندێشەی ئەوانە وەک بوونێکی جنسی و رەگەزێکی جیا لە پیاو. هەروەها دەنگە ناوەکییەکانی ناو دەقەکانیان بۆتە دەنگگەلێکی بەسۆز و لاوانەوە لە دەسەڵاتی پیاو لاساییکاری زاڵدا.

هەروەها ئیدی دەنگی لەبار چووە و بۆتە گلەییکردن لە دوانەیی لەنێوان جنسەکاندا، یا دەرکەوتەی دەنگی ژنانەی وێڵ و سەرگەردانە. لەبری دەنگی ژنانەی راستەقینەی خۆیان سێبەری پیاوانە باڵی بەسەر وەسف و پێکهاتەی جیهانی ئافراندراویاندا کێشاوە. لەبارچوون و کەمبوونی ئیرادە هەمیشە ئامادەبوونێکی بەرچاویان لە رووبەری دەنگی ئەماندا هەبووە.

با گوێبستی "ڤینۆس فایەق" بین کە چۆن دنیای چاوەڕوانکراوی خۆی یا "تابلۆیەک لە چاوەڕوانی" یەکانی دروست دەکات:

"مۆمەکە رۆشن کەو
جگەرەیەکی پێ داگیرسێنە
لە چاوەڕوانیدا مەبەستێکی پێ بسووتێنە
سەیرکە ئەو چاوەڕوانییە

"که جەستەم دەمرێ

لە کۆتاییدا ئەم چاوەڕوانییە جەستەییە دەگۆڕێت بۆ چاوەڕوانی تەمەن یان بوون:

"رۆژێکی دی لە تەمەنم دەسووتێ

لە چاوەڕوانیکردنێکی گێلانەدا"

بەڵام لەلایەکی ترەوە ڤینۆس دەنگی بەرزدەبێتەوە و بەدەنگی ژنانە دەکەوێتە کایە و ئافراندن، هەر لەم رێگایەوە ژنانە بوونی زمانی دەردەکەوێت و دەچەسپێ:

"ئەگەر زەوی نێر بوو

بۆچی یەزدان مێینەی بەسەریدا ئافراند؟"

ئەمە کایەکردنە بە شتە گەورە و بەرجەستەکان و جوانییەکی هەڵتۆقیوی شیعری دەخولقینێ. ئەم خوێندنەوەیە لە لێکدانەوەیەکی ئایدۆلۆژیکەوە دێت نەک ئافراندنێکی شیعری.

لە درێژەی ئەم رێچکەیەی "ڤینۆس"دا "دڵسۆز حەمە" دێت و وێنەگەلی هاوشێوە لە ئاسۆگەی رۆحی خۆی پێشکەش بە ئێمە دەکا:

"بەدرێژیی مانگ و ساڵان

ئەوە سروشتە کە لاساییم دەکاتەوە

تەنانەت لە تەنیابوونیدا."

هەموو تەک واژەکان و چاو و دیدیان دێن و دەچنە دنیای خەمەکانیانەوە وەک بوونێکی ژنانە، وەک ئافرەتبوون. ئەم غەمە غەمێکی وجودی نییە، بەڵکو غەمێکی جنسییە بە رووبەریەوە. چونکە زمانی دەربڕین و بەرجەستەکەرەوە هەر ئەو زمانەیە کە بوونەوەرە گەورە و ناسراوەکانی پێ بەرجەستە دەکرێنەوە و دۆخەکە دۆخێکی فامکراوو ئاشنایە.

لێرەدا پێویستە ئاماژە بەوە بکرێت کە ئێمە ئەگەر دەستنیشانی گرفت و خەسارەکانی دەکەین و پێ دادەگرین لەسەر ئەم بابەتانە لە شیعری ئەم ژنە شاعیرانەدا، مەبەستمان رەخنە و توێژینەوە نییە، بەڵکو دەمانەوێ بەیادبێنینەوە و سەرنجی بۆچوونەکان بۆ ئەم خەسارانە راکێشین و بەس.

لایەنەکانی دیکە جێدێڵین بۆ رەخنەگرانی ژنانی کورد، ئەوانەی کە هەوڵماندا بیانهێنینە گۆڕەپانەکەوە. بەڵام ناتوانین خوڵقێنەریان بین، بۆئەوەی نوێنەرایەتی بوونی خۆیان بکەن و لە رێگای ئەم نوێنەرایەتیکردنەوەوە لە بوونی خۆیان بنووسن. هەر لەبەر ئەمە خوێندنەوەمان لێرەدا خوێندنەوەی ژن لە

کات و ساتێکی دیاریکراودا دەبێت، نەک خوێندنەوەیەکی نموونەیی، یا نامانەوێ بە گشتی وەک نموونەی ژنی کوردی پێناسەیان بکەین.

بەهەر جۆربێت ئەم ناوانە لێرەدا هاوبەشی دەکەن و کۆدەبنەوە، لەهەمان کاتدا رووبەڕوو دەبنەوە و جیا دەبنەوە لە ئاسۆگەی کێشەیەکی هاوبەشدا کە بریتییە لە جێگە و دەست و شوناس.

ئەم شوناسە بریتییە لە ژن و دڵەڕاوکێیەکانی، بوونی لەلایەکی دیکەوە، کە رووبەڕوو دەبنەوە و جیادەبنەوە لە چوار دەوری ئەو بابەتە.

ئەم جیاوازی و لێکەوەگلانانە لە درێژەی رێگای ژیان و چۆنیەتی لێکدانەوەی زمانیدا دەردەکەون. هەندێ لە شاعیرەکانمان جگە لە نووسینی شیعر لە بزووتنەوەکان و کۆبوونەوەکاندا چالاکن. ئەو بزووتنەوە و کۆبوونەوانە کە بۆ وەدیهاتنی مافی ژن هەوڵ ئەدەن. لە دەقەکانی ئەواندا رەنگدانەوە و دەرکەوتنی ئایدۆلۆژیا سیاسی و رەخنەییەکانی ژنان دەبینین. بۆئەوەی بۆچوونمان بۆ خوێنەر روون کەینەوە، دەخوازێ ئاماژەیەک بە ناوەکانیان بکەین: نەزەند بەگیخانی کە لەم بوارەدا چالاکەو دکتۆرای لە بواری رۆژهەڵاتناسی لەبارەی ژنی کوردەوە هەیە. مەهاباد قەرەداغی کە سیاستوانە و ئامادەبوونێکی بەرچاوی هەیە لە کۆبوونەوەکانی ژنانی کورددا.

کەژاڵ ئەحمەد، کە لە سەرەتای حەفتاکاندا دەرکەوت، چەکدار بوو بە هەموو کەرەسە و پێداویستییەکانی تەقینەوە، ئەو لەو کەسانەیە کە زۆرترین نەترسی و بوێریی هەیە و زۆریش بێباکە. هەر لەبەر ئەمە کاتێ کە ئەم بێباکییەی دێتە رووبەری ناوەوە کە لە هەناوی خۆیدا هەڵیدەگرێ، گوێمان لە تەقینەوە ژنانەییەکانی دەبێت. بەڵام کاتێ کە رادەچڵەکی لە دنیای لە بیرچوونەوە و بەسەردا زاڵبوون، هۆنراوەکانی کاریگەرێتی دروشم وەردەگرن. لەم دواییانەدا دەرکەوتەکانی بە نەترسی و دروشم و خەسارەوەیە ئەو نۆرمە دەبێتە شێوەی گشتی ئەو. ئەو ژنە زەنارێکی کوشندەیە لە رووبەری ئافراندنی مرۆییدا بەشێوەیەکی گشتی و لە دنیای ئافراندنی ژنی کوردیدا تایبەتە. چونکە ئافراندنی شیعری کوردی وەک بزاوتی بوون هەمیشە روو لە پێشە و بەرەو هەڵتەکاندن و لەناوبردنی هەموو خەونە گشتییەکان و هێڵە قەتیس و چەقیوەکان دەبزوێ.

ئەم بزاوتە خۆی ئامادەبوونی بوونە لە جەستەی شیعری کوردیدا. دیارە کە شیعر لە رێگای زمانەوە ئامادەی بوون و دەرکەوتن دەبێت و ئەوە خۆی هەر بوونی خۆی و توانایی ئامادەبوونە، هەر لەم لۆژیکەوە گرفتەکان خۆ دەنوێنن و سەرکەوتنی رەوتی شیعری ژنانەی کوردی بەستراوە بە ئەندازەی توانای ئەم بزاوتە خۆیەوە.

شیعری هاوچەرخی ژنانەی کوردی خاوەنی کۆکەرەستەیەکی هەمە رەنگی نوێیە، بەڵام بەدەست دەستەوسانی و نەبوونی توانایی تەواوە بۆ دەربڕین و ئامادەبوونی وەک رەگەزێکی جیاوازی ژنانە دەناڵێنێ. ئەم گرفت و خەسارانە هەندێکیان دەگەڕێنەوە بۆ ئەم شوێنگە ناوەکی و دەرەکییانە.

شوێنگەی جیهانێکی تر یان دەنگە روناکبیرییەکانی ژنانەی دونیای ئیسلامی و ژینگەی ناوەکی، داخستنی کۆمەڵگای کوردی لەلایەن دەسەڵاتە وەحشییەکانەوە. ئەم داخرانە تا ئاستی داخستنی هەموو

بوارەکان لەبەرامبەر گۆنکاریدا دەکێشێتە سەرەوە. هەر لەبەر ئەمەوە ژن دەبێت و بۆتە بازنەیەک لە ناو ئەم جیهانە هاوچەرخەدا.

ئەم رووداوە وا لە ژن دەکات کە ئەم نەکراوەییە لە خۆیدا قبوولْ بکات.

لە کۆتاییدا ئەم داخرانە دەبێتە بەشێک لە بوونی، کاتێ کە ئافرەت بەشێوەیەک دەبێتە بازنەیەک و گەمارۆ ئەدرێ بەم داخرانە کە خۆی سەرچاوەی لاساییکردنەوە زاڵەکان دەگۆڕێ بۆ مۆنۆلۆگ یان گفتوگۆیەک لەگەڵ خۆیدا و ناوەکی ئەم دۆخە دەبێتە هۆی زیندانیکردنی تواناییەکانی بەرگری. ئەمەش وای لێدەکات کە بەرەو ئامادەبوون و لە ناوبردنی چوارچێوەکان دەست بداتە بزاوتن و جووڵە.

هەر لەبەر ئەمە دەبینین کە گوتاری ژنانەی ناو زمانی شیعریی ئەم شاعیرە ژنانە دڵەڕاوکێیەکە رووبەڕووی زمانی شیعریی ناوەوەیان دەبێتەوە، بێدەنگ و ئارام، باوکانەو ژنانەو ....هتد

کەواتە مەستوورە بیستراو و لێرە و لەوێ دەنگی ئامادەیە و بەرەو پێش دەچێت. دەنگی"مەستوورە" لە گەرووی ئەم چاخەدا بەسەر شەپۆڵەکانی زەمەنەوە بۆ ئامادەبوون و دەربڕینی بوونی خۆی دێتە پێشەوە.

2003.1.7

ستۆکهۆلم

- تیبینی! لەسەرەتادا ئەم وتارە بە عارەبی نووسراوە و وەک دەروازەیەک بۆ شیعری ژن لە کوردستانی باشوور لە گۆڤاری حجلنامە بڵاوکراوەتەوە. رۆژنامەی ئاسۆ کردوویەتی بە کوردی لە ژمارە 91 ی 2005 یش بلاویکردۆتەوە.